

RAMBOLL

IMPERIA-HANKE - PROJEKTIRAPORTTI

KOKEMUKSIA ASUKAS- KYSELYISTÄ

25.4.2013

Anne Vehmas, Ramboll Finland Oy

Experiences of Resident Surveys

Summary

This report contains experiences of resident surveys in EIA-projects. Surveys were directed to residents living in impact areas of projects. Survey results can be used especially in social impact assessment.

LIFE 11ENV/FI/905

SISÄLTÖ

1. Johdanto	4
2. Kyselyn ajoitus	5
2.1 Ohjelma- ja selostusvaihe	5
2.2 Tiedote	6
3. Kyselyn toteutus	7
3.1 Otanta	7
Otanta-alueen määrittely	7
Otannan painotukset	8
Kohderyhmät	8
Ikäraajat	8
3.2 Posti- vai nettikysely	9
Vastaajien edustavuus	9
Tiedotus	10
Kohderyhmän edustavuus	10
Vastausten kontrolli	11
Työmäärä ja tulos	11
4. Kysymykset	12
4.1 Kysymysmuodot	12
4.2 Kyselyn perusrakenne	13
4.3 Kysymyksistä	14
4.4 Strategiatason kysymykset	15
4.5 Alueen herkkyys ja vaikutuksen suuruus	15
5. Analyysi	16
5.1 Vastausten käsittely	16
5.2 Vastaajien tausta-analyysit	16
5.3 Kyselytulosten hyödyntäminen arvioinnissa	17
6. Raportointi	18
7. Yhteenveto	19

1. JOHDANTO

IMPERIA on Suomen ympäristökeskuksen koordinoima hanke ympäristövaikutusten arviointikäytäntöjen kehittämiseksi. Lisäksi hankkeessa ovat mukana Oulun ja Jyväskylän yliopistot, Ramboll Finland Oy ja Sito Oy. Hanketta rahoitetaan osin EU:n Life+ -varoista. Hankkeen tavoitteina on mm. selkeyttää vaikutusten arviointia ymmärrettävämmäksi myös maallikoille ja parantaa kansalaisten osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksia YVA-menettelyissä.

Asukaskysely on yksi YVA-menettelyissä käytetty tiedonhankintamenetelmä, joka toimii samalla myös hankkeesta tiedottamisen apuna. Kyselyn tuloksia hyödynnetään pääasiassa ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arvioinnissa sekä hankesuunnittelussa haitallisten vaikutusten lievittämiseksi. Hankevastaava voi hyödyntää tuloksia myös päätöksenteossa ja hanketiedotuksessa.

Tähän raporttiin on koottu tekijän kokemuksia asukaskyselyiden suunnittelusta ja toteutuksesta sekä tulosten analysoinnista ja raportoinnista monenlaisissa suunnitteluhankkeissa vuodesta 1988 alkaen. Pääosin kyselykokemukset ovat kertyneet YVA-hankkeista, mutta vastaavanlaisia kyselyjä on tehty myös esimerkiksi liikenteen vaaranpaikoista ja joukkoliikenteen käyttökokemuksista tai tarpeista.

2. KYSELYN AJOITUS

2.1 Ohjelma- ja selostusvaihe

Kysely voidaan tehdä sekä ohjelma- että selostusvaiheessa tai vain selostusvaiheessa, jos on mahdollisuus vain yhteen kyselyyn. Ohjelmavaiheessa selvitetään hankealueen käyttöä ja merkitystä sekä eri osapuolien näkemyksiä siitä, mitä vaikutuksia on tärkeää selvittää. Selostusvaiheessa voidaan kysyä lisäksi näkemyksiä eri vaihtoehtojen vaikutuksista.

Asukaskyselyä ei ole hyvä tehdä YVA-ohjelman nähtävillä oloaikana, ettei kyselyä sekoiteta ohjelmasta jätettävien mielipiteiden kanssa. Niinkin on käynyt, että nähtävillä olon aikana lähetettyjä kyselylomakkeita on palautettu yhteysviranomaiselle eikä kyselyn tekijälle. Tämä haittasi molempien työtä ja sekoitti osallistujia. Toki nähtävillä olon aikana on mahdollista sopia yhteysviranomaisen kanssa yhteistyössä toteutettavasta kyselystä tai karttapalautteesta, joka toimii samalla virallisena mielipiteenä. Tällöin kyselyn vastaajalta pyydetään myös nimi ja yhteystiedot.

Selostusvaiheen kysely olisi hyvä toteuttaa vasta sitten, kun hankkeen muut kuin sosiaaliset vaikutukset on arvioitu ja ne voidaan kertoa vastaajille kyselyn yhteyteen liitteessä hanketiedotteessa. Näin vastaajat saavat tietoa hankkeesta, sen vaihtoehdoista ja arviointia varten kootuista lähtötiedoista ja selvityksistä mittaus- ja mallinnustuloksineen sekä asiantuntijoiden arvioimista vaikutuksista.

Tämä kyselyn optimiajoitus on käytännössä usein hankalaa. Yleensä hankevastaava haluaa selostusraportin valmiiksi tiettyyn päivämäärään mennessä. Jos muiden vaikutusten arviointien valmistuminen ajoittuu lähelle tuota määräaikaa, ei kyselylle jää enää riittävästi aikaa. Tällöin kysely toteutetaan ennen kuin asukkaille voidaan antaa tietoa selvityksistä, mallinnoista ja asiantuntijoiden vaikutusarvioista. Tai sitten kysely toteutetaan nopeutetulla kiireaikataululla. Tällöin asukkaille annetaan hyvin lyhyt vastausaika, jolloin kaikki halukkaat eivät ehdi vastata esimerkiksi lomamatkansa tai muun esteen vuoksi. Kiire voi haitata myös kyselyvastausten analysointia ja raportointia, joka voi olla vähän ylimalkaisempaa tai tuloksiin voi jäädä helpommin virheitä.

Kyselyn ajoitus on hyvä sovittaa myös kalenterivuoteen. Kyselyä ei ole hyvä toteuttaa loma- tai juhla-aikoina, sillä kyselykirje ei välttämättä tavoita matkoilla tai mökillä olevaa tai se hukkuu joulupostin ja mainosten sekaan.

Ohjelmavaihe

- Nykytilakysely (alueen käyttö, merkitys, tärkeät vaikutukset)
- Ei voi vielä kysyä vaikutuksista, kun selvityksiä ei ole tehty.
- Kyselyä ei ole hyvä tehdä YVA-ohjelman nähtävillä oloaikana, ettei sekoitu ohjelmasta jätettävien mielipiteiden kanssa.

Selostusvaihe

- Kyselyn optimiajankohta on siinä vaiheessa, kun vastaajille voidaan kertoa hanketiedotteessa muut keskeiset vaikutukset ja kyselyn toteutukselle, analysoinnille ja raportoinnille on varattu riittävästi aikaa.
- Optimiajoitusta vaikeuttaa usein se, että selvitysten, mallinnusten ja muiden asiantuntija-arviointien valmistuminen ajoittuu liian lähelle hankevastaavan asettamaa määräaikaa.

2.2 Tiedote

Asukkaiden on vaikea arvioida hankkeen vaikutuksia, jos he eivät saa niistä mitään tietoa näkemystensä muodostamiseksi. Tällöin he jäävät täysin oman aktiivisuutensa ja tiedonhakutaitojensa tai huhujen ja kuulopuheiden varaan. Monikaan ei jaksa, ehdi tai osaa itse etsiä tietoja ja tulkita niitä.

Hankkeesta vastaavan tiedotteen tietoihin eivät kaikki välttämättä luota ja asiantuntijoiden arvioista voidaan useinkin olla perustellusti eri mieltä. Silti hanketta vastustavatkin arvostavat hyvin tehtyä tiedotetta. Virheellinen tai pelkästään hanketta markkinoimaan pyrkivä tiedote taas saa kansalaisilta ansaittua kritiikkiä ja voi kääntyä hanketta vastaan.

Tiedotteessa tulisi kertoa ainakin hankkeen perustiedot ja vaihtoehdot sekä arvioidut muut kuin sosiaaliset vaikutukset. Tiedotteen olisi hyvä olla havainnollinen ja maallikollekin ymmärrettävä.

3. KYSELYN TOTEUTUS

3.1 Otanta

Kyselyn otanta-alueita lähdetään yleensä määrittämään hankkeen vaikutusalueen avulla. Hankkeen eri vaikutuksilla on erilaisia vaikutusalueita ja sosiaaliset välilliset vaikutukset voivat levitä hyvinkin laajalle alueelle. Hanke kiinnostaa kuitenkin eniten sen välittömällä vaikutusalueella asuvia ja toimivia, eikä kauempana asuvilta ole niin helppoa saada vastauksia. Siten kysely kannattaa suunnata hankkeen keskeisimpien vaikutusten kattamalle vaikutusalueelle.

Otanta-alueen määrittely

Kyselyn otanta-alueen määrittelyyn on monia mahdollisuuksia, kuten

- postinumeroalueet
- kunta, tilastoalueet
- x km hankealueen rajasta tai keskipisteen koordinaateista
- kartalle piirretty alue
- kiinteistönomistajat

Näillä on omat hyvät ja huonot puolensa. Aikaisemmin käytettiin paljon postinumero-alueita otannan määrittelyssä, mutta nykyisin ne ovat niin suuria, että niillä on vaikea rajata toivotunlaisia alueita. Lisäksi postinumeroalueet eivät vastaa kunta- tai tilastoaluerajoja, joten niiltä on vaikeampi saada väestötietoja vastaajien edustavuuden tarkasteluun. Toisaalta vastaajan asuinpaikan kysymisessä postinumero on yksiselitteinen ja vastaajalle helppo tapa ilmaista asuinpaikkansa. Paitsi kesämökin postinumeroa eivät kaikki vastaajat tiedä.

Harvemmin hanke koskee koko kuntaa ja vain yhtä kuntaa, joten kuntarajasta käytetään vähemmän. Tilastoalueet soveltuvat hyvin otannan määrittelyyn, mutta asukkaat eivät niitä tunne eikä vastaajan asuinpaikkaa kannata siksi kysyä niiden avulla. Piste-mäisen hankealueen otanta voidaan määrittää karttakoordinaattien ja x kilometrin säteen avulla. Tiehankkeissa otanta-alueena voi olla x km tien molemmin puolin. Epämääräisen muotoisen vaikutusalueen otanta-alue on kätevintä määrittää kartalle piirrettynä, vaikkakin poiminnan kustannukset tulevat tällöin vähän suuremmiksi.

Väestörekisteripoiminnan sijasta voidaan otanta tehdä myös kiinteistörekisteristä. Näin tavoitetaan vaikutusalueen maanomistajat myös rakentamattomien kiinteistöjen osalta. Tällöin jäävät kuitenkin kaikki asunto-osakeyhtiöiden asukkaat ja vuokralla asuvat tavoittamatta. Kiinteistörekisteritiedoissa on yleensä enemmän virheellisiä (vanhentuneita, puutteellisia) tietoja kuin väestörekisterissä. Lisäksi kiinteistörekisteritiedoissa on paljon päällekkäisyyttä, kun saman omistajan tiedot ovat erikseen hänen jokaisen kiinteistönsä osalta. Toisaalta sitten perikunnan omistamalle yhdelle kiinteistölle on monen eri henkilön yhteystiedot. Kiinteistörekisteritietojen "siivoaminen" on työlästä, mutta muuten vastaanottaja olisi ihmeissään saadessaan saman kyselylomakkeen vii-teen kertaan. Tämä vääristäisi myös vastausprosentin laskemista.

Otanta-alueen määrittely

- Painotetusti välittömien vaikutusten alue (lähialue, haitankärsijät), lisäksi kauempana asuvia (kuntalaiset, hyötyjät).
- Väestörekisteriotanta x km hankealueen rajasta tai keskipisteestä / kartalle piirrettyjen aluerajojen mukaan / kuntarajojen mukaan.
  - täysi-ikäiset vakituiset ja vapaa-ajan asukkaat
- Väestörekisteriotannalla mahdolliset muut kohderyhmät (virkistyskäyttäjät, turistit, työntekijät, tulevat asukkaat) erikseen

Otannan painotukset

Kysely voidaan suunnata kaikille otanta-alueella tai vaihtoehtoisesti edustavalle tai pienemmälle otokselle. Jos vaikutusalue on pienehkö tai sillä on vähän asukkaita, voidaan kysely jakaa tai lähettää joka talouteen. Myös suuremmalla tai tiiviimmin asutulla vaikutusalueella voidaan kysely suunnata joka talouteen hankkeen lähiympäristössä ja lisäksi satunnaisotannalla poimituihin talouksiin kauempana. Kysely voidaan toteuttaa satunnaisotannalla myös lähialueella, mutta silloinkin otantaa yleensä painotetaan enemmän hankkeen lähellä siten, että suurempi osuus lähialueen väestöstä saa kyselyn kuin kauempana asuvista.

Kyselystä tiedottamisessa pitää kuitenkin varoa sanomasta, että kysely lähetetään aivan jokaiseen talouteen, koska väestökisteristä ei saada kattavasti yhteystietoja joka talouteen. Vaikka kyselyssä ei ole kysymys markkinoinnista, niin väestökisteriltä saatavista yhteystiedoista puuttuvat kaikki suoramarkkinoinnin kieltäneet. Lisäksi varsinkin kesäasukkaiden ja kuolinpesien väestökisteritiedoissa on usein puutteita tai ne ovat vanhentuneet. Myös postin joka talous -jakeluissa on ollut yksittäisiä puutteita. Jos kysely luvataan jokaiseen talouteen, mutta näin ei tapahdukaan, hankkeen vastustajat päättelevät herkästi, että puutteet ovat tahallisia tai tarkoitushakuisia ja syyttävät huijauksesta.

Kohderyhmät

Maantieteellinen otanta-alueen määrittely kattaa yleensä alueen vakituiset ja vapaa-ajanasukkaat. Yleensä se kattaa myös pääosan mahdollisten virkistysalueiden käyttäjiä, mutta heitä voi tulla kauempaakin. Muiden toimijaryhmien tavoittaminen onkin ongelmallisempaa. Kauempaa tulevia virkistyskäyttäjiä on sitä enemmän, mitä tunnetumpi ja tärkeämpi kohdealue on. Tällöin tarvitaan mm. harrastusjärjestöjen avulla toimitettavia erilliskyselyjä kalastajille, veneilijöille, suunnistajille tms. Matkailukohteiden avulla voidaan kyselyä jakaa kotimaisille ja ulkomaalaisille turisteille. Vaikutusalueella työskenteleviä voidaan tavoittaa alueen yritysten kautta. Vaikeasti tavoitettavia ovat suunnitellun uudisalueen tulevat asukkaat.

Otanta-alueen kielijakauma kannatta tarkistaa. Kaksikielisillä alueilla kysely on hyvä lähettää vastaanottajan äidinkielen mukaan myös ruotsinkielisenä. Lisäksi Suomessa on jo alueita, joilla ulkomaalaisten osuus on merkittävän suuri. Esimerkiksi Turun Hailisten alueella otantaan osui 12 % muita kuin suomen- tai ruotsinkielisiä, kun ruotsinkielisten osuus oli vain 2,5 %.

Ikäraajat

Otantaan osuneista talouksista poimitaan satunnaisotannalla joku täysi-ikäinen kyselyn saajaksi, sillä kyselyä ei voi lähettää alaikäisille ilman vanhempien lupaa. Oletettavasti lasten vanhemmat ottavat vastauksissaan huomioon lastenkin näkökulman ja vastaavat koko perheen puolesta. Otannan yläikäraja on hankalampi, sillä nykyään ihmiset elävät hyväkuntoisina ja vastauskykyisinä pidempään kuin ennen. Heillä voisi olla tärkeää tietoa alueesta ja aikaa osallistua. Toisaalta vanhus voi turhaan stressaantua kyselystä, jota ei näe lukea tai jonka asian ei koe enää häntä koskevan. Iäkkäämmät ovat yleensä tunnollisempia kirjeisiin vastaajia ja voivat soittaa lähettäjälle, että vastaanottaja on sairaalassa tai vanhainkodissa tai ei muuten halua tai kykene vastaamaan.

3.2 Posti- vai nettikysely

Asukaskysely voidaan toteuttaa sähköisesti netissä tai paperisena postitettuna tai näiden yhdistelmänä. Molemmilla on omat hyvät ja huonot puolensa (Taulukko 1).

Taulukko 1. Netti- ja postikyselyn vertailua

Nettikysely	Postikysely
Kaikille avoin <ul style="list-style-type: none"> • Valikoituneet vastaajat (netin käyttäjät) • Mahdollista vastata monta kertaa → vastaajien edustavuus?	Otanta <ul style="list-style-type: none"> • Aluetta edustava otos
Vaikea ennakoida vastaajien määrää	Vastausprosentti vaihtelee 15–70
Edellyttää hyvää tiedotusta <ul style="list-style-type: none"> • Samalla leviää tieto hankkeesta laajemminkin Vaikea tavoittaa koko kohderyhmää / kaikkia kiinnostuneita alueella	Samalla tieto hankkeesta kohderyhmälle Tavoittaa kohderyhmän hyvin <ul style="list-style-type: none"> • Väestörekisterissä vähän vanhentuneita osoitteita • Kiinteistörekisterissä paljon päällekkäisyyttä
Helposti kartalle paikannettavaa tietoa / näkemyksiä	Yksittäinen, pienen alueen karttapaikannus mahdollista, mutta tiedon tallennus ja analysointi hankalampaa
Edullisempi	Hintavampi ja työlämpi
Tulos kertoo näkemyksistä, muttei ihan luotettavasti niiden määrästä	Tulos kertoo näkemyksistä ja niiden kannatuksesta alueella

Vastaajien edustavuus

Nettikyselystä tiedotetaan vaikutusalueen medioissa ja siihen voivat kaikki asiasta kiinnostuneet käydä vastaamassa. Vastaajat valikoituvat täten sen mukaan, kuinka hyvin tieto kyselystä on saavuttanut heidät, kuinka kiinnostuneita he aiheesta ovat ja onko heillä mahdollisuuksia ja tietotaitoa Internetin käyttöön. Vastaajissa painottuvat yleensä enemmän aktiiviset netin käyttäjät, jolloin iäkkäämpien ikäluokkien osuus jää pienemmäksi. Eläkeikäiset vastaavat yleensä mieluummin postikyselyihin.

Nettikyselyn vastaajien edustavuutta voi heikentää myös se, että ainakin nimettömiin kyselyihin sama henkilö voi vastata monta kertaa ja pyrkiä näin muuttamaan tulosta mieleisempään. Teknisesti olisi mahdollista rajoittaa nettikyselyyn vastaamismahdollisuutta siten, että samasta IP-osoitteesta voi vastata vain kerran. Tällöin kuitenkin vain yksi henkilö voisi vastata myös kirjastojen, koulujen ja joidenkin työpaikkojen koneilta. Tosin kiistanalaisissa hankkeissa on havaittu myös paperisten kyselylomakkeiden kopiointia. Tällaista toimintaa voisi vähentää pyytämällä vastaajien nimen ja yhteystiedot, mutta tämä vähentäisi myös vastaamishalukkuutta ja lisäisi vastausten analysointityötä, kun nimien mahdollinen päällekkäisyys pitäisi tarkistaa. Käytännössä väärinkäytöksiä lienee kuitenkin melko vähän, ja ne vaikuttavat tulokseen sitä vähemmän, mitä suurempi on vastaajajoukko.

Postikysely lähetetään vaikutusalueelta poimitulle edustavalle otokselle ja vastaajien edustavuutta voidaan tarkastella laskemalla palautusprosentti. Siihen vaikuttavat monenlaiset tekijät, kuten hankkeen luonne ja vaikutukset, otanta-alueen laajuus, kyselylomakkeen pituus ja vastaamisen helppous, muistutuskirjeet ja kyselyn saajien ominaisuudet ja tilanteet. Infrahankkeiden vastausprosentti on vaihdellut suuresti. "Tavallisen" hankkeen kyselyjä saadaan yleensä takaisin noin parikymmentä prosenttia, mutta varsinkin kiistanalaiset hankkeet ja vain lähialueelle suunnattu kysely voivat nostaa palautuneiden osuuden jopa 70–80 prosenttiin.

Yleisessä nettikyselyssä vastausprosenttia ei voida laskea, kun ei tiedetä ketkä kaikki ovat tiedon kyselystä saaneet. Jos kyselyssä on kysytty vastaajien asuinpaikka, ikä ja sukupuoli, voidaan vastaajien edustavuutta tarkastella vertaamalla kyselyn ikä- ja sukupuoli-jakaumaa alueen väestötietoihin.

Nettikyselyn edustavuuden ongelmat liittyvät lähinnä julkiseen kyselylinkkiin. Jos saatavilla on kyselyn kohderyhmän sähköpostiosoitteet, voidaan lähettää henkilökohtainen kyselylinkki sähköpostiviestissä. Tällöin nettikyselyn vastaajien edustavuus ei eroa postikyselystä. Henkilökohtaisen linkin nettikyselyissä on muitakin etuja. Tällöin kyselylinkki aukeaa helposti suoraan viestistä ja muistutusviesti voidaan lähettää vain niille, jotka eivät ole vastanneet. Ongelmana on vain se, ettei sähköpostiosoitteita ole saatavissa mistään rekisteristä. Sähköpostiviestejä voidaan lähettää lähinnä viranomaisille sekä järjestöjen ja työpaikkojen avustuksella niiden jäsenille ja työntekijöille.

Nettikyselyn edustavuutta voidaan parantaa myös yhdistämällä netti- ja postikysely. Tällöin edustavalle otokselle lähetetään kirje, jossa on kerrottu linkki nettikyselyyn. Näin voidaan hyödyntää nettikyselyn etuja, kuten zoomattavia kartta-aineistoja, paikannusta ja vastausten tallentumista suoraan tiedostoksi. Yleensä tällöin tarjotaan myös mahdollisuutta saada lomake pyydettäessä paperisenakin palautuskuoren kera.

Tiedotus

Nettikyselyyn ei saada vastauksia ilman kyselylinkin tehokasta tiedotusta kohderyhmälle. Sähköinen tiedotus (nettisivujen tiedotteet, sosiaalinen media) on kyselylinkin välittämisen kannalta toimivin ja nopein, jos vain kohderyhmä käyttää sähköistä mediaa. Kattavaan tavoittamiseen pelkkä sähköinen tiedotus ei riitä. Tarvitaan lehdistötiedotteita, artikkeleita ja ilmoituksia paikallisissa viestimissä ja ilmoitustauluilla. Tärkeintä olisi saada tietoa kyselystä leviämään asukkaiden ja toimijoiden välisessä tavallisissa arkikeskusteluissa.

Kohderyhmän edustavuus

Yleinen nettikysely edellyttää siis tiedotusta, jolla tietoisuus hankkeesta leviää laajemmallekin. Silti kohderyhmän tavoittaminen jää yleensä puutteelliseksi tai jotenkin vinoutuneeksi. Postikyselyllä tavoitetaan varmemmin kohderyhmä tai edustava otos siitä. Molemmilla kyselytavoilla on sitten aina niitä, jotka eivät vastaa, vaikka tiedon kyselystä saisivatkin. Postikyselyn henkilökohtainen, nimellä osoitettu kirje yleensä pienentää katoa verrattuna yleiseen tiedotukseen kyselystä, johon kaikki saavat vastata. Postikyselylomake toimii konkreettisena muistilappuna, mutta nettikysely unohtuu helposti, jollei voi heti vastata kun on tiedon kyselystä saanut. Toisaalta nettikyselyyn on nykyisin monen mielestä helpompi vastata, kun ei tarvitse huolehtia vastauskuoren postituksesta. Riippuu paljolti kohderyhmästä ja yksilöllisistä preferensseistä, pitääkö parempana netti- vai paperikyselyyn vastaamista.

Jonkin verran on jo yleistynyt netti- ja postikyselyn yhdistelmä, jossa kotiin lähetettävä kirje antaa kohderyhmälle tiedon kyselystä ja siihen vastataan pääosin netissä. Näin varmistetaan kohderyhmän tavoittaminen.

Vastausten kontrolli

Postikyselyssä jotkut vastaajat ovat joskus valinneet monta eri vastausvaihtoehtoa, vaikka vain yhtä on pyydetty. Nettikyselyssä tämä ei ole mahdollista. Samoin tärkeimpiin kysymyksiin voidaan nettikyselyssä määritellä ns. pakotettu vastaaminen, eli ohjelma pyytää vastaamaan tiettyihin kysymyksiin ennen kuin siinä pääsee etenemään. Näin oleelliset tiedot eivät jää vahingossa puuttuviksi. Toisaalta joitakin vastaajia tämä voi ärsyttää niin, että he luopuvat koko kyselyyn vastaamisesta, varsinkin silloin, jos eivät oikein koe mitään vaihtoehtoa itselleen soveltuvaksi.

Nettikyselystä jäävät myös pois koodausvirheet, kun vastaaja samalla myös koodaa vastauksensa. Toki vastaajalle itselleen voi sattua lyöntivirheitä ja hän vastaakin toisin kuin olisi tarkoittanut. Mutta näin voi käydä myös paperilomakkeen vastaajalle.

Karttapaikannus

Nettipohjaisten karttapaikannusohjelmien avulla on helppo kysyä kartalle paikannettua tietoa ja näkemyksiä mm. vaikutusten laajuudesta. Tulokset voidaan esittää myös karttakuvina.

Postikyselyynkin on mahdollista lisätä pienen alueen kartta, jolle pyydetään piirtämään merkintöjä. Mutta paperilomakkeiden tietojen digitointi on aikaa vievää. Mahdollista on käyttää myös karkeampia käsin tehtyjä ruudukkoluokitteluja, mutta nekin ovat työläitä ja analyysit hankalampia.

Molemmat karttapaikannustavat edellyttävät sitä, että vastaaja osaa lukea karttaa. Nettipohjaisella paikannusohjelmalla vastaajan on lisäksi osattava käyttää ohjelman zoomaus ja paikannustyökaluja.

Työmäärä ja tulos

Nettikysely on edullisempi, koska siitä jää kokonaan pois postikyselyn otanta-, postitus- ja vastausten koodauskulut sekä posti- ja materiaalimaksut. Nettikysely voidaan toteuttaa näiden pois jäävien työvaiheiden ansiosta myös vähän nopeammin kuin postikysely.

Molemmilla kyselytavoilla voidaan käyttää samanlaisia kysymyksiä. Tosin karttapaikannuksen käyttö postikyselyssä on hankalampaa ja työläämpää. Molemmilla kyselytavoilla saadaan siis esille tietoa vastaajista ja heidän mielipiteistään, mutta vastaajaryhmien edustavuutta voidaan arvioida postikyselyssä luotettavammin kuin yleisessä nettikyselyssä.

4. KYSYMYKSET

4.1 Kysymysmuodot

Asukaskyselyissä käytetään yleensä enemmän strukturoituja kuin avoimia kysymyksiä. Niiden avulla saadaan vastaajilta määrällistä, vertailukelpoista tietoa, kun kukin arvioi kysymystä annettujen vastausvaihtoehtojen tai asteikon avulla. Mutta niillä saadaan vastaus vain siihen mitä osataan kysyä. Jos kyselyllä halutaan kartoittaa mahdollisten erilaisten näkemysten laadullista kirjoa, käytetään avoimia kysymyksiä. Niillä saadaan esille erilaisia näkemyksiä, muttei niinkään tietoa siitä, kuinka moni alueella on mitään mieltä.

Validiteetin (kysymys mittaa sitä, mitä on tarkoitus selvittää) ja reliabiliteetin (luotettavuus, toistettavuus) kannalta on erittäin tärkeää harkita ja testata kunnolla kysymysten sanamuoto, vaihtoehdot ja ymmärrettävyys. Oleellista on, että kaikki vastaajat ymmärtäisivät kysymyksen mahdollisimman samalla tavoin, jotta he oikeasti vastaisivat samaan kysymykseen. Vastaukset muuttuvat herkästi pienelläkin kysymyksen muokkauksella. Esimerkiksi väittämässä voidaan käyttää kaiken kattavia (aina, kaikki) tai lievempiä ilmaisuja (yleensä, pääosin). Kysymyksen asettelusta ei saa näkyä, että jokin vastausvaihtoehto on toivotumpi tai yleisesti hyväksytympi kuin jokin toinen. Ihmisillä on taipumus vastata siten, kuin he kuvittelevat, että heidän kuului vastata (sosiaalinen suotavuus).

Vastausvaihtoehtojen tulisi olla koko vastausten kirjon kattavia ja toisensa pois sulkevia, jos pyydetään valitsemaan vain yksi vaihtoehto. Yhdessä vaihtoehdossa ei siten saa olla kahta eri asiaa, joista toinen olisi ok, mutta toinen ei. Vaihtoehtojen tulisi kattaa koko arvioitavan asian mahdollinen vaihteluväli. Numeerisilla asteikoilla ei yleensä ilmene ongelmia. Asteikot voivat olla yksi- tai kaksisuuntaisia. Yksisuuntaisella asteikolla ominaisuus joko kasvaa tai vähenee, kun kaksisuuntaisella asteikolla mukana on molemmat suunnat. Parittomissa kaksisuuntaisissa asteikoissa on nollapiste, jossa arvioitavaa asiaa ei ilmene kumpaankaan suuntaan. Parillisella kaksisuuntaisella asteikolla vastaaja pakotetaan "valitsemaan puolensa" kun asteikolla ei ole neutraalia keskikohtaa. Myös vaihtoehtojen sanallisten kuvausten tulisi kattaa asteikon molemmat ääripäät ja lisäksi vielä kuvata vaihtoehdot niin, että ihmiset mieltäisivät niiden kasvavan tai vähenevän ja mieluiten yhtä suurin välein.

Esimerkki tavallisista asteikkovirheistä (sanallinen kaksisuuntainen pariton asteikko)

Huono asteikko	Hyvä asteikko
Erittäin myönteinen	Erittäin myönteinen
Hieman myönteinen	Myönteinen
Neutraali	Neutraali
Hieman negatiivinen	Kielteinen
Negatiivinen	Erittäin kielteinen

- Myönteisen vastinpari on kielteinen eikä vierasperäinen negatiivinen, jonka vastin pari taas olisi positiivinen.
- Asteikon ääripäät eivät ole tasapainossa, kun toisessa päässä on ominaisuutta erittäin paljon ja toisesta se puuttuu.
- Hieman ei ole neutraalin ja erittäin myönteisen puolivälissä, vaan se on lähempänä neutraalia

Nettikyselyssä voidaan käyttää myös liukuasteikkoa, jossa sanallisesti kuvataan vain ääripäät. Liukuasteikko on aidosti jatkuva ja valinta tehdään napsauttamalla haluttua kohtaa asteikolla. Ymmärrettävyyden kannalta haasteellisempi on koordinaatistokysymys, jossa kysytään näkemystä kahdella asteikolla samalla kertaa. Vähän helpottuna näkemykset voidaan kysyä erikseen ja vain esittää tulokset yhdistetyssä koordinaatistossa. Tällaisia on ryhdytty käyttämään myös sanomalehdissä, joten niidenkin lukemiseen aletaan jo oppia.

Varsinkin järjestysasteikkolisissa vaihtoehtokuvauksissa on usein epämääräisyyttä ja nominaaliasteikkolisista vaihtoehdoista voi puuttua vastaajalle soveltuva kohta. Muu

mikä -vaihtoehdolla voidaan parantaa vaihtoehtojen kattavuutta varsinkin monivalintavaihtoehtoisissa. Hyvä on käyttää myös En osaa sanoa -vaihtoehtoa, Vaikea arvioida/sanoa tai Ei koske minua -ilmaisua.

Avoimet kysymykset on helpompi laatia, mutta hankalampi analysoida. Niissä vastausten hajonta on usein suurta; ihmiset kommentoivat asiaa monenlaisesta näkökulmasta. Vaikka osalta saataisiinkin näkemyksiä toivotusta näkökulmasta, toiset eivät ole kertoneet siitä mitään, jolloin puuttuvan tiedon osuus kasvaa suureksi.

Vaikka jo avoimilla kysymyksillä pyrittäisiin jaottelemaan vastauksia tiettyjen teemojen mukaan, vastausten sisällöt eivät aina vastaa kysymystä. Myöhempään kysymykseen on saatettu vastata jo aiemmassa kohdassa tai päinvastoin. Tuntuu siltä, että jotkut vastaajat kirjoittelevat näkemyksiään sitä mukaan kuin mieleen tulee, jolloin vastaukset voivat osua eri kysymyksen kohdalle.

Strukturoiduilla kysymyksillä määrällistä tietoa

- Kysymykset ymmärrettäviä ja yksiselitteisiä
- Vaihtoehdot kattavia ja toisensa pois sulkevia
- Vain yksi asia/vaihtoehto
- Sanallisetkin asteikot mahdollisimman tasapainoisia ja tasavälisiä

Avoimilla kysymyksillä laadullista tietoa

- Mm. Muu mikä -vaihtoehto tuo esiin harvinaisempiakin näkemyksiä

4.2 Kyselyn perusrakenne

YVA-hankkeisiin liittyviin kyselyihin on kokemuksen kautta kehittynyt seuraavanlainen perusrakenne:

- Taustatiedot (sukupuoli, ikä, elämäntilanne, asuinpaikka (vaki/loma), etäisyys hankealueesta, asumisaika, rooli)
- Alueen käyttötavat ja alueen merkitys/tunteminen (alueen herkkyyttä)
- Alueen nykytila (luonto, rakennettu ymp., sos. ymp)
- Tiedonsaanti hankkeesta ja arvio sen vuoropuhelusta
- Näkemys hankkeen aihepiiristä yleensä (tuulivoima, ydinvoima, jätteenpolto, jätevedenpuhdistamo, kaivostoiminta, soranotto, moottoritiet jne.)
  - mahdollisen nykyisen toiminnan vaikutukset
  - kokemus vastaavasta toiminnasta muualla
- Hankkeeseen liittyvien asioiden tärkeys
- Hankkeen vaikutusten suuruus (vaihtoehtojen mukaan)
- Haitallisten vaikutusten siedettävyyttä ja lieventämismahdollisuudet
- Kokonaisnäkemys hankevaihtoehtoista.

Tätä on varioitu hankkeen, hankkeesta vastaavan ja kohdealueen mukaan. Esimerkiksi kyselyn yksityiskohtaisuus ja siten myös pituus on vaihdellut paljonkin. Taustatiedot on voitu kysyä lomakkeen alussa tai lopussa.

Kysymykset ovat olleet enimmäkseen strukturoituja 5-portaisia asteikkoja tai sanallisia kuvauksia, joiden lisäksi mahdollisesti muu, mikä -kohta. Yleensä vaikutuksia on kysytty vaihtoehtojen mukaan, mutta jos vaikutukset ulospäin ovat pääosin samat kaikissa hankevaihtoehtoisissa (esim. laitetekniset vaihtoehdot), on voitu kysyä vaikutukset kaikille hankevaihtoehdolle yhdessä. Kysymyksistä 1-2 on ollut avoimia, esimerkiksi miten haitallisia vaikutuksia voisi lievittää tai mitä muuta haluaisi kertoa?

4.3 Kysymyksistä

Vastaajan asuinpaikkaa on kartoitettu kysymällä

- km kohteesta
- aluejako kartalla
- piste kartalle
- postinumero.

Postinumero toimii parhaiten laaja-alaisissa hankkeissa (esim. tie), mutta pistemäisillä hankealueilla se ei oikein kuvaa riittävän tarkasti asuinpaikkaa tai etäisyyttä suhteessa hankealueeseen. Kilometriä kohteesta antaa tarkantuntuksen luvun, mutta on vaikea tietää, kuinka hyvin vastaajat pystyvät etäisyyttä arvioimaan. Vaikutusten kannalta tärkeämpi olisi etäisyys linnuntietä, mutta monelle vastaajalle lienee tutumpia kilometrilukemat teitä pitkin. Kartalle merkitty asuinpaikka tai asuinalue toimii, jos vastaajat osaavat lukea karttaa. Suomalaisilta se enimmäkseen onnistuukin, muttei kaikilta. Lisäksi kaikki eivät halua.

Alueen erilaisten käyttötapojen lisäksi on kysytty käytön määrää. Kuinka paljon alueen merkitykseen vaikuttaa se, kuinka usein aluetta käytetään? Esimerkiksi marjastusta ja sienestystä voi harrastaa vain loppukesästä, onko se siis vähempiarvoista kuin ympärivuorinen toiminta olisi?

Vaikutusten arvioinnin kannalta on oleellista määrittää, mitä vaikutuksia kysytään ja kuinka yksityiskohtaisesti. Tähän liittyy myös se, mitä ja miten paljon tietoa voidaan vastaajille kertoa hankkeesta ja sen muista kuin sosiaalisista vaikutuksista ennen kyselyä (kts. luku 1.2). Ihannetilanteessa hanketiedotteessa ja hankkeen nettisivuilla on kerrottu hankkeen suunnitelmat, tehdyt selvitykset, mallinnustulokset ja asiantuntijoiden arvioita muista vaikutuksista. Pahimmillaan vastaajille ei kerrota muuta kuin hankkeen vaihtoehdot. Mutta vaikka tietoa olisikin saatavilla, se ei vielä merkitse sitä, että vastaajat siihen välttämättä perehtyisivät. Vastaajien asiaan liittyvä tietopohja voi sitten olla hyvin kirjava eikä ole mitään tietoa siitä, mihin vastaukset perustuvat.

Hankkeeseen liittyvät asiat voivat olla maallikolle vaikeatajuisia, vaikka niitä yritettäisiin selittääkin. Esimerkiksi haitallisten aineiden pitoisuudet vesistön pohjasedimenteissä eivät kerro maallikolle paljoakaan. Tarvitaan asiantuntijätietoa, jonka avulla tutkimustulokset voidaan suhteuttaa aiempaan tietoon pitoisuuksien haitallisuudesta ja ennakoita niiden leviämistä tulevaisuudessa. Maallikon on vaikea tietää, ketä uskoa, kun asiantuntijatkaan eivät voi tietää varmasti.

Vastaajan asuinpaikan selvittämistapoja

- km kohteesta
- aluejako kartalla
- karttapaikannus
- postinumero

Vastaajien saamat tiedot

- kyselyn yhteydessä jaetun tiedon määrä ja laatu; ymmärrettävyys, havainnollisuus, luotettavuus
- ei ole tietoa, millaisiin tietoihin vastaukset perustuvat

4.4 Strategiataason kysymykset

Usein osallistujat ja kyselyyn vastaajat haluaisivat YVA-menettelyn aikana keskustella periaatteellisista, suuren linjan kysymyksistä, kuten onko hanke yhteiskunnallisesti hyväksyttävä tai tarpeellinen. Heille kuitenkin kerrotaan, että suurista linjoista on päätetty jo aiemmissa vaiheissa (esim. maakunta- tai yleiskaava) ja nyt arvioidaan vain tämän hankkeen vaihtoehtoja. Kansalaiset eivät kuitenkaan ole aiemmissa vaiheissa päässeet keskustelemaan periaatteellisista kysymyksistä, joten he esittävät niitä YVA:n aikana. Esimerkiksi moottoritiehankkeissa osalliset usein valittavat, että 0+-vaihtoehtokin on vain nimellinen vertailuvaihtoehto eikä suunnittelijoiden tavoittelema todellinen kehittämisvaihtoehto. Tai että jätevedenpuhdistamon paikkaa olisi ensin pitänyt kartoittaa laajemmin ja vasta sitten arvioida vaihtoehtojen vaikutuksia, niin olisi riittänyt yksi YVA. Tai että laajemman alueen liikennejärjestelmätasolla olisi pitänyt suunnitella ja keskustella koko liikennejärjestelmätasolla eikä ryhtyä suoraan arvioimaan hanketaason vaikutuksia, jolloin osallistujat eivät enää voineet vaikuttaa suuriin linjoihin tai ideoida muita ratkaisuja mahdolliseen ongelmaan.

Muutamissa hanke-YVA:n kyselyissä on kysytty strategiataason periaatteellisempiäkin kysymyksiä, kun on tiedetty, että ne ovat hankkeessa keskeisiä. Yleensä niitä ei ole erityisesti kysytty, mutta vastaajat tuovat niitä esiin vapaamuotoisissa kommentteissaan. Esimerkiksi tie- tai tuulivoimahankkeissa kerrotaan suunniteltavan tien tai tuulivoimalapuiston tarpeettomuudesta. Koko hanketta tarpeettomana pitävät eivät aina ole halukkaita arvioimaan hankevaihtoehtojen vaikutuksia tai mitenkään muutenkaan "edistämään" hankkeen toteutumista. Joskus kysely voi olla muilta osin lähes tyhjä, mutta vain lopun vapaamuotoiseen kysymykseen on selitetty vastaajan näkemys.

4.5 Alueen herkkyys ja vaikutuksen suuruus

Vaikutuksen merkittävyys koostuu sen suuruudesta ja alueen herkkyydestä. Miten pitäisi selvittää alueen herkkyyttä? Nyt herkkyyttä on arvioitu asiantuntija-arviona väestön tilastotietojen, herkkien kohteiden sekä kyselyllä selvitettyjen alueen käytön, tuttuuden, merkityksen ja nykytilan pohjalta. Pitäisikö kyselyssä kysyä vielä muutakin?

Vaikutuksen suuruutta on selvitetty 5-portaisella asteikolla:

Erittäin kielteinen -2	Melko kielteinen -1	Ei vaikutusta 0	Melko myönteinen 1	Erittäin myönteinen 2
----------------------------------	-------------------------------	---------------------------	------------------------------	---------------------------------

Yleensä vastaajat ottavat arvioita tehdessään automaattisesti huomioon tärkeinä pitämänsä vaikutukseen liittyvät asiat. Kaikki eivät välttämättä osaisi erotella suuruuteen liittyviä eri ominaisuuksia, vaikka heitä opastettaisiin ajattelemaan erikseen vaikutuksen suuntaa, voimakkuutta, laajuutta ja kestoja. Myös vaikutuksen suuruuden erottaminen alueen herkkyydestä vaatii tavallisesta arkielämän holistisesta ajattelusta poikkeavaa erittelevää ajattelua. Monien asiantuntijoidenkin mielestä pitää oikein tietoisesti keskittyä arvioimaan vaikutuksen suuruutta siten, ettei automaattisesti ottaisi samalla mukana myös alueen herkkyyttä.

Onko siis asukkaiden vaikutusarvioissa automaattisesti sisällytettyä jo kokonaisvaltaisesti sekä vaikutuksen suuruus että myös alueen herkkyys? Herkkyys ja vaikutuksen suuruus-termejä on vaikea selittää lyhyesti niin, että niitä voisi kysyä suoraan asukkailta. Osaisivatko kaikki asukkaat erotella alueen herkkyyttä vaikutuksen suuruudesta, vaikka näitä heille selitettäisiin? Kannattaako siis edes yrittää kysyä erikseen herkkyyttä ja suuruutta?

Lisäksi asukkaiden näkemykset ovat yleensä korreloineet suoraan sen kanssa, millainen kanta heillä on hankkeeseen. Täten asukkaiden näkemys vaikutusten merkittävyyksistä olisi riippuvainen kyselyn otannasta (esim. kuinka laaja) ja vastaajien edustavuudesta (mitä sidosryhmiä vastaajissa). Yleensä hanketta vastustavat osallistuvat aktiivisemmin kuin kannattavat. Vaikutusten arviointiin liittyviä kyselyjä on yritetty käyttää myös vaikuttamiseen hankkeen torjumiseksi tai saamiseksi mm. kopioimalla vastauksia.

5. ANALYYSI

5.1 Vastausten käsittely

Postista saatujen lomakkeiden vastaukset tallennetaan matriisiksi käsin tai optisena lukuna. Nettikyselyohjelmasta vastaukset saadaan suoraan matriisina.

Vapaamuotoiset vastaukset joudutaan yleensä tallentamaan ja pitkälti analysoimaan käsin, vaikka käytettäisiinkin laadullisen aineiston käsittelyyn tarkoitettuja apuohjelmia. Vapaamuotoiset kommentit ryhmitellään ja tyytitellään aihepiireittäin.

Numeerinen aineisto analysoidaan jollain tilasto-ohjelmalla (Tixel, SPSS, SAS). YVA-selostusta varten riittävät yleensä perusanalyysit (suorat jakaumat, ristiintaulukot, tilastolliset tunnusluvut, korrelaatiot, merkitsevyydestaukset) ja tulosten esittäminen havainnollisin kaaviokuvoin.

5.2 Vastaajien tausta-analyysit

Tulosten analyysia varten vastaajia on yleensä ryhmitelty erilaisiin taustaryhmiin. Sukupuoli-, ikä- ja elämäntilannetietoja on käytetty enemmän vastaajien edustavuuden tarkasteluun, sillä yleensä vastauksissa ei ole tilastollisesti merkitsevää eroa niiden suhteen. Joissain hankkeissa nuorimpien ja vanhimpien ikäryhmien vastauksissa voi tosin olla merkitsevää eroa.

Vastaajan asuinpaikka vaikuttaa yleensä näkemyksiin hankkeesta. Asuinpaikka on yksiselitteisin kaupunkikeskustahankkeessa, jossa ei mökkiläisiä olekaan. Mutta muualla on yleensä sekä vakituksia että vapaa-ajan asukkaita. Vastaajien asuinpaikkaryhmitelyä varten on tehty uusi muuttuja, johon on poimittu hankealuetta lähin vaki- tai loma-asunto. Monella on samalla alueella sekä vapaa-ajan että vakituinen asunto; kumpi on hankkeen kannalta oleellisempi, jos ei ole kysytty erikseen etäisyyttä hankealueeseen?

Tämä lähimmän asunnon muuttuja on sitten jaettu lähiasukkaisiin ja kauempana asuviin. Mutta mikä olisi paras kriteeri jaottelulle? Kuinka kaukana hankealueesta asuvat ovat vielä lähiasukkaita? Vai vaikuttaako hanke jossain ilmiansuunnassa enemmän kuin toisessa, jolloin rajaa ei voi määrittää pelkästään kilometreillä, vaan myös alue- tai sektorijaon mukaan. Raja on mietitty aina hankekohtaisesti kyselytuloksia analysoimalla.

Hankkeissa, joissa ilmiansuunnalla ja yleensä sijainnilla suhteessa hankealueeseen voi olla jotain merkitystä, on kysytty myös vastaajan asuinalue tai -sektori.

Analyysissa on selvitetty myös vastaajan roolin yhteyttä vaikutusarvioihin. Rooleina voivat olla esimerkiksi vakituiset ja vapaa-ajan asukkaat, tienkäyttäjät, työssä käyvät, ulkoilijat, turistit, kalastajat, veneilijät, muut virkistyskäyttäjät, luottamushenkilöt, viranomaiset. Rooleissakin ongelmana on niiden päällekkäisyys. Hankkeen vaikutusalueelta löytyy yleensä monenlaisia roolien yhdistelmiä, eivätkä monivalintamuuttujat toimi tilastoanalyysissä. Roolijaottelua on usein vaikea tehdä, sillä valtaosin vastaajat ovat asukkaita ja muiden roolien edustajia on monesti melko vähän. Joskus tosin loma- ja vapaa-ajan asukkaita on suunnilleen saman verran. Eri roolien väliltä löytyy kuitenkin harvemmin tilastollisesti merkitsevää eroa vastauksissa. Yleensä vakituiset ja loma-asukkaat arvioivat ympäristöään paljolti samankaltaisesti.

Kyselyvastauksista testataan, onko niissä tilastollisesti merkitseviä eroja taustamuuttujien suhteen. Se on helppo kertoa, jos eroja ei ole. Mutta millä tasolla YVA-selostuksessa pitäisi kertoa tilastollisista merkitsevyydesteistä? Kuinka paljon tilastollisia suureita ja termejä pitäisi tuoda esille tai selittää maallikoille suunnatussa selostusraportissa? Riittääkö, että vain kerrotaan onko eroa vai ei? Vai kerrotaanko merkitsevyyseroista esimerkiksi *-porrastuksella (esim. merkitsevä, erittäin merkitsevä), vai esitetäänkö testien laatu ja tulokset lukuina?

5.3 Kyselytulosten hyödyntäminen arvioinnissa

Kyselytuloksia käytetään erityisesti ihmisiin kohdistuvien vaikutusten nykytilakuvauksissa, mutta usein asukkailta saadaan hyödyllistä paikallistuntemusta myös muiden asiantuntijoiden käyttöön suunnittelussa ja arvioinnissa.

Sosiaalisten vaikutusten arvioinnissa verrataan eri taustaryhmien vaikutusarvioita keskenään ja asiantuntijoiden arvioihin. Lähiasukkaiden näkemykset vaikutuksista ovat yleensä tilastollisesti merkitsevästi kielteisemmät kuin kauempana asuvilla, sillä vaikutukset ovat tavallisesti voimakkaammat lähempänä. Joissain hankkeissa myös vastaajien asuinpaikan alue tai ilmansuunta suhteessa hankealueeseen on yhteydessä näkemyksiin. Esimerkiksi tiehankkeen osa-alueet tai jokin tietty kuljetusreitti saattavat tuottaa eroja näkemyksiin. Samalla alueella olevien kesämökkiläisten ja vakituisten asukkaiden vastauksissa ei yleensä ole suurta eroa, mutta esimerkiksi Lapissa syntyperäisten vakiasukkaiden ja muualta tulevien vapaa-ajan asukkaiden näkemyksissä on havaittu eroja. Vastaajien sukupuoli, ikä tai asumismuoto on harvemmin yhteydessä näkemyksiin hankkeen vaikutuksista.

Usein myös vastaajan kanta hankkeeseen on yhteydessä vastauksiin siten, että hanketta vastustavat suhtautuvat kielteisemmin hankkeen vaikutuksiin kautta linjan ja päinvastoin. Näkemykset tuntuivat liittyvän myös hankkeen luonteeseen; saman alueen nykyistä melutilannetta arvioidaan eri tavoin riippuen siitä, onko kyse moottoritie- vai jätevedenpuhdistushankkeesta. Vastaajat eivät aina siis halua tai osakaan erotella hankkeen erityyppisiä vaikutuksia, vaan he haluavat viestittää vastauksillaan lähinnä sitä, mitä vaihtoehtoja he vastustavat tai kannattavat.

Vaikutusaluetta edustavien kyselytulosten tilastollisten analyysien avulla voidaan siis kartoittaa niitä asukasryhmiä, jotka kokevat itsensä hankkeen haitankärsijöiksi tai hyödynsaajiksi. Kyselystä käytetystä asteikosta riippuen saadaan tuloksista esille myös eri taustaryhmien arvioimia vaikutusten merkittävyksiä.

Mutta kuinka yhdistää nämä eri taustaryhmien näkemykset, mittaus- ja mallinnustiedot sekä asiantuntija-arviot elinolojen ja viihtyvyyden vaikutusarvioksi?

Taustamuuttujaryhmiä

- lähi- ja kaukoasukkaat
- vakituiset ja loma-asukkaat
- aluejaot tai ilmansuuntasektorit
- muut roolit (tienkäyttäjät, virkistyskäyttäjät jne.)
- sukupuoli-, ikä- ja elämäntilanne

Näkemysten analyysit taustamuuttujaryhmittäin

Tuloksia hyödynnetään erityisesti ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arvioinnissa

- myös muiden asiantuntijoiden suunnittelussa ja arvioinnissa

6. RAPORTOINTI

Kyselytulokset voidaan raportoida erillisenä kyselyn tulosraporttina, YVA-selostuksen liitteenä tai YVA-selostustekstin osana. Erillinen tulosraportti puoltaa paikkaansa ainakin silloin, jos se valmistuu kovin eri aikaan kuin YVA-ohjelma tai -selostus. Erillisraportin saatavuus voi olla hankalampi järjestää YVA-ohjelman tai -selostuksen nähtävillä olon yhteyteen, mutta ainakin sähköisesti se on helppo julkaista hankkeen nettisivuilla. Kyselyn raportointi YVA-selostustekstin osana voi suotta kasvattaa raportin pituutta ja vaikeuttaa siten sen luettavuutta. Usein on parempi esittää vain keskeisimmät tuloskuvat raporttitekstin yhteydessä ja sijoittaa muut tuloskuvat liitteeksi.

Tulokset on hyvä esittää mahdollisimman havainnollisesti, jotta kaavioihin totuttomammattakin lukijat voisivat niitä helpommin lukea. Kukin kaaviokuva pitää olla yksitään ymmärrettävissä eli tarvitsee otsikon, vaihtoehtojen selitykset, tiedon lukujen laadusta (% , lkm, keskiarvo) sekä kokonaishavaintojen määrän (N). Tärkeää on laittaa kuviin näkyviin myös osaryhmien vastausmäärät, jotta lukija voi arvioida tulosten luotettavuutta.

Raportissa on hyvä käyttää mahdollisuuksien mukaan samankaltaisia kaavioita, jotta lukija "oppii" niitä lukemaan. Samat taustaryhmät esitetään aina samalla värillä, jottei kaikkia selitteitä tarvitse välttämättä edes lukea kun jo tietää mistä on kyse. Kielteisiä asioita kuvataan yleensä punaisen eri sävyillä ja myönteisiä vihreällä; sitä voimakkaampi värisävy, mitä suurempi vaikutuksen voimakkuus on.

Hankalimmin ymmärrettäviksi on koettu koordinaatistokuva, jossa on ristiintaulukoitu näkemyksiä asioiden tärkeyksistä ja hankkeen vaikutuksista niihin. Tarkemmalla tutustumisella ja apuselityksillä nekin ovat yleensä selkiytyneet.

Hankkeen vastustajat ovat yrittäneet monesti leimata kyselyn puolueelliseksi, jos tulokset eivät vastaa heidän omia näkemyksiään. He ovat esimerkiksi valittaneet, että kysely ei ole mennyt kaikille lähialueella asuville tai väittäneet sitä niin epäselväksi tai vaikeaksi, ettei tuloksiin voi luottaa. Kuitenkin samasta kyselystä on saatu ihan vastakkaistakin palautetta.

Varsinkaan Internet-kyselyjen tulokset eivät aina ole saaneet hyväksyntää. Hankkeen vastustajat ovat sanoneet, että Internetkyselyyn on valikoitunut vastaajiksi vain tietynlaiset ihmisryhmät (nuoret, opiskelijat, koulutetut) eivätkä tulokset kerro siten "mitään" asian oikeasta kannatuksesta. Joidenkin mielestä nettikyselyjen tulokset ovat niin epäluotettavia, että ainakaan päätöksenteko ei saisi perustua niihin. Toisaalta netin käyttö yleistyy huimaa vauhtia, joten yhä laajemmilla ihmisjoukoilla on mahdollisuus nettikyselyihin vastaamiseen.

Kyselytulosten raportointi

- erillinen kyselyn tulosraportti
- YVA-selostuksen liitteenä
- YVA-selostustekstin osana

Mahdollisimman havainnollinen ja ymmärrettävä raportointi

Puolueettomuus tärkeää!

7. YHTEENVETO

Asukaskysely voidaan tehdä sekä ohjelma- että selostusvaiheessa tai vain selostusvaiheessa. Otanta-alue pyritään määrittämään siten, että se kattaisi painotetusti hankkeen välittömien vaikutusten alueen (lähialue, haitankärsijät) ja myös kauempana asuvia (kuntalaiset, hyötyjät). Kyselyllä pyritään tavoittamaan ainakin täysi-ikäiset vakituiset ja vapaa-ajan asukkaat. mutta mahdollisuuksien mukaan myös muita hankkeen sidosryhmiä (virkestyskäyttäjät, turistik, työntekijät, tulevat asukkaat).

Sekä netti- että postikyselyllä saadaan tietoa vastaajien toiminnasta hankealueella ja heidän mielipiteistään vaikutuksista. Nettikysely on edullisempi ja karttapaikannus helpompaa, mutta vastaajien ja varsinkin eri vastaajaryhmien kattava tavoittaminen hankalampaa. Lisäksi vastaajaryhmien edustavuutta voidaan arvioida postikyselyssä luotettavammin kuin yleisessä nettikyselyssä.

Strukturoiduilla kysymyksillä saadaan myös määrällistä tietoa, avoimilla lähinnä laadullista. Jo työmääränkin vuoksi asukaskyselyissä käytetään yleensä enemmän strukturoituja kuin avoimia kysymyksiä. Kysymysten muotoilu ja ymmärrettävyys on ensiarvoisen tärkeää kyselytulosten luotettavuuden ja käytettävyyden kannalta. YVA-hankkeissa kysytään yleensä taustatietojen lisäksi ainakin alueen käyttö ja merkitys sekä näkemykset vaikutuksista ja hankevaihtoehdoista.

Vastaajien olisi tärkeätä saada kiistatonta faktatietoa hankkeesta kyselyn yhteydessä. Silti vastaajien asiaan liittyvä tietopohja voi olla hyvin kirjava eikä yleensä tiedetä, mil-laisiin tietoihin vastaukset perustuvat.

Vaikutuksen merkittävyys koostuu sen suuruudesta ja alueen herkkyydestä. Herkkyyttä on arvioitu asiantuntija-arviona väestön tilastotietojen, herkkien kohteiden sekä kyselyllä selvitettyjen alueen käytön, tuttuuden, merkityksen ja nykytilan pohjalta. Vaikutuksen suuruutta on selvitetty 5-portaisella kaksisuuntaisella asteikolla. Mutta onko tässä asukkaiden vaikutusarvioissa automaattisesti sisällytettynä jo kokonaisvaltaisesti sekä vaikutuksen suuruus että myös alueen herkkyy?

Kyselyvastauksista testataan, onko niissä tilastollisesti merkitseviä eroja eri taustamuuttujien suhteen. Yleensä mm. lähiasukkaiden näkemykset vaikutuksista ovat kielteisemmät kuin kauempana asuvilla. Tulosten tilastollisten analyysien avulla voidaan siis kartoittaa niitä asukasryhmiä, jotka kokevat itsensä hankkeen haitankärsijöiksi tai hyödynsaajiksi, ja saada esille näiden eri taustaryhmien arvioimia vaikutuksien merkittävyksiä.

Kyselytuloksia hyödynnetään erityisesti ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arvioinnissa, mutta usein asukkailta saadaan hyödyllistä paikallistuntemusta myös muiden asiantuntijoiden käyttöön suunnittelussa ja arvioinnissa.

Kyselytulokset voidaan raportoida erillisenä kyselyn tulosraporttina, YVA-selostuksen liitteenä tai YVA-selostustekstin osana.